

Exit tidlig skolestart Efterskrift over PPT og evnerike elever

STEIN SCHIØLL

Vurdering av førtids skolestart er en oppgave skolepsykologien har hatt fra tjenestens tidligste år, det nærmer seg de 60. Ansvarsmrådet har vært med å gi oss identitet, samt forventnings-konflikter, stress og glede, som i så mangt vi bedriver.

Våren '96 skjer det for siste gang i Få kolleger i PPT har hittil merket seg at Stortinget ifor *beggravet* ordningen, gjeldende fra 1.1.1997. La oss samles rundt båren for avskjed.

Det er ikke ukjent at generelt senket skolestartalder ble et salig politisk kompromiss. Skolebegrepet ble tredd ned over 6-åringene. Da ble det plutselig – i «saldertingsfasen» – tydelig i departementet og undervisningskomiteen, at oppretholdt førtids skolestart ville kunne sette noen enda mindre *5-åringer* på skolebenken. Det kunne man da vel ikke tillate?! Bare *en* representant ville beholde førtidsordningen, og dertil utvide den (Ellen Kristiansen, Frp/ubryter, Innst. 36 93/94 s.16).

Ingen spørsmål om denne problemstilling forelå, og ingen kom opp i hele den store «alen-lange»-høringsmassen (488 svar). Ei heller fra PPT. Jeg har saksutreders ord for det. Da er det kanskje ikke så rart at fremleggene bare inneholdt stadfestelse og ingen reell argumentasjon (op. cit. s.2. Ot. prp. 21 93/94 s. 21). I Stortingsalen ble førtidsstart ikke berørt.

Slik er skolegrunnpaket og politiske kerne med på å utvide løftebruddet i L

§ 1 og § 7.1 om rett til opplæring i samsvarende med evner og anlegg, – for *alle* elever, dvs. medregnet de evnerike. Vi må tilbake til '59 for å finne en statsråd som mente at det gjaldt også dem (Bergesen). Med nedleggelse av førtids skolestart forsvinner grunnskolens sist gjenstående organisatoriske tempodifferensiering. Den var en likeverdig garanti, ved justering av de aller sterkeste overskudd i individuell modenhet. Og slett ikke ressursskrevende; adgangen var sterkt rasjonert etter skolens egne kontrollsignaler, gjennom PPTs sakkyndighet. Førtidsstarterne har til og med «kostet» grunnskolen mindre enn andre elever; de fikk vanligvis bare 8 grunnskoleår.

En mulig politisk-pedagogisk debattlagmark om dette, med overtoner av enhet, likhet, og verdier er unnveket. Den ville i liten grad ha vært PPTs arena. Men hva med den *faglige* siden? Hvorledes forvalter PPT i dag sin *viden* om individuelle forskjeller på pluss-siden, om fordeler og ulemper i skolesystemet for skjevutviklede ressurs-sterke barn? Burde vi ikke ha minnet om 'detaljer' som generelle kjønnsforskjeller i modenhetsutvikling over tid, og at førtidsstart faktisk har vært en håndstrekning spesielt til jentene? (de har utgjort ca. 3/4 av førtidselever). Er denne viten pr. idag totalt uinteressant i forhold til sosialpedagogiske erkjennelser og trostreninger?

Viden, teori og ansvar er basis for sertifikatet vårt. På skolestartområdet har vi også *anvendt* dette i alle år. Men har vi da utført handlingene (rådgiving og i dette tilfellet «makt») uten reell interesse for og innlevelse i behov og konsekvenser? Har vi tilrådd førtds skolestart mest pga. forskrift og rettighet, *men uen egentlig å føle* at dette var *best* for noen av disse elevene? Og hvis det var best slik vi mente og støttet det, er det nå plutselig ikke best fordi *politikkerne* omdefinert oss?

Det kan se slik ut, når PPT ikke leverer et ord om en slik sak. Det kan se slik ut, når vi skriver vår faglige selvangivelse på området, som her skal gjøres i journalistisk form:

1. Undersøkelser

På norsk arena er Arnold Hofseths «Evrerike barn i skolen» (70) det sentrale arbeid. Han fulgte spor fra store amerikanske verk (Terman mfl. '26-'54) gjennom et elevmateriale fra Bærum 1963 (1039 i 3.kl + 907 i 5.kl). Vil repetisjonslesing av boken gi PPT-kolleger et stikk i hjertet idag? Her trekker jeg bare frem og minner om *moderhetsspredningen*, «i den mest homogene av 84 klasser ved differensen MA 3;8, i den mest heterogene 8;8... I flertallet av 3. klasser kan en regne med spredning på 5;7». I Hofseths materiale lå deritil, såvidt vi kan se, 5 % førtdsstartere inne, og spesialklasser var utenfor. Normal-kullsspredningen skal helst være litt mindre i dag etter mange års enhets-skolestimulering, men det vet vi lite om. Hofseths solide arbeid vakre høflig oppmerksomhet, men påvirket ikke utviklingens gang.

Større arbeider i sektoren har ikke vært synbare. I Tromsundersøkelsen (Materiellservice, '79) etterprøvde Vilk/Bruun-Hansen sitt eget kontors førtdsanbefalinger '61-'72 for 144 elever. Undersøkelsen bekreftet på datasiden den «gamle» skolepsykologiske erkjennelse av at dette er et av våre mest «vellykkede» rådgivings-områder. Men på kommentar- og markedsføringsiden vektla forfatterne tvil om ordningen, tidsforbruket og virkningene. De etterlyste den endring som nå er vedtatt.

Selv fremla jeg på fylkesplan (Nesodden PPT '73) en tilsvarende etterkontroll av lokale skolenomdetsundersøkelser '69-'71. Vi lå den gang på $\pm 8,5$ % elever meldt inn for *vurdering*, og på ± 5 % *effektiv* førtdstartdifferensiering. Erfaringene fra lærere og foreldre var overveiende positive; minst fornøyd var foreldre som ikke fikk medhold i sine søknader. Det finnes utvilsomt liknende, mindre lokale undersøkelser. Men PPTs generelle egenevaluering rapporteres i liten grad utad.

For den akademiske forskningsarena synes evnerikemålet i grunnskolen å være uinteressant. Men et større langtdsprosjekt ledes av Johan Olav Undheim (et al. ved UniT). Han følger et kull testet i barneskolen '83 (5 % høy-evneutvalg N=43, nå 21 år) spesielt ved måling av faktorer i høyt studieprestasjonsnivå. I lister over avhandlinger (begrenset til UPed og ISP) har jeg ikke funnet supplement til ovennevnte. Men instituttavhandlinger er pt. lite dataregistrert, så her kan sakens noe foreligge likevel.

2. FOU-rapporter

I tidligere SU (skoleutviklings-)prosjekter (ialt ca. 4000 registrert for grunnskolen) er det det ifølge siste katalog 1990 bare funnet ett (Undheims, op.cit) som kan relateres til temaet.

Av 328 registrerte FOU-prosjekter 93/94 (spesialundervisningsprogrammet) er PPT involvert i ca. 168, fordelt på ca. 40 delennere. Ingen av disse berører evnerike/førtds skolestart. I et FOU-arbeid (v/Olav Lunde, Klepp PPT) er «begavede barn» tatt med som stikkord blant 111 «problemer barn kan ha, som lærere strever med i sin praksis». Lærerne i Lundes materiale rangerer dette temaet som nr. 35. Det er invertall ett tegn på at opplevelsen av dette behovet ikke er utdødd på skolegrasroplan.

3. Fagtdskriterer

Jeg har beidd Norsk Læremiddel-senter søke i PEPsy-basen, som omfatter 30 000 referanser fra 115 nordiske fagtdskriterer etter 1977. Her fremkom 21 artikler om «evnerike» mv. De fleste er kortere meningsytninger; 14 i Norsk skoleblad, 3 gjelder videregående skole, og 2 gjelder andre land. Mange har preg av debatblaff (13 av artiklene er fra 89/90) og PPT er med få unntak ikke på banen. Innspillene har ujevn argumentasjonsstyrke. Derfor gjengir vi ikke referanser i dette innlegget. Interesserte kan få kopi ved henvendelse til forf.

4. Presse

Som avgrenset kartlegging har jeg søkt i Aftenpostens tekstarkiv. Det ga 23 «treff», men bare 3-4 gjaldt grunn-

skolesektoren, herav 3 om særbe-gavelser. Evnerikes generelle situasjon i grunnskolen og temnet førtds/fremskutt skolestart har således vært *omrent usynlig* i landets største avis 1984-1995.

5. Kan PPT mene noe, og enes?

Et Akershuskontor laget v.93 et fyldig utkast til lokal presseinfo om tidlig skolestart. Under intern drøfting av momentene ble det valgt å sende artikkelen til *høring* i regional PPT. Det kom inn 6 svar fra 20 kontorer. Alle kommentarene var positive til initiativ og til behovet for orientering utad. De fleste hadde merknad til form, to til vektlegging og ett kontor var uenig i grunnleggende spørsmål. For initiativkontoret ble det forstevsomt å redigere variasjonene til et velbalansert dokument, både da og siden. Så intet ble publisert. Det er symptomatisk for de vansker PPT har på flere områder hvis intern og eksternt pluralisme skal oppsummeres og representeres utad. Det hjelper lite at andre etaler har samme problem, jfr. Grøvllis erfaring (6/94 s. 31) med en generell tverrfaglig infoforsyning som ikke lot seg realisere.

6. Spesialundervisning for evnerike. Klage

Jeg er kjent med en kollega som hevder å ha tilrådd og fått utlöst tilleggstimer for evnerik elev. I en konkret enkeltsak vi kjenner, tilrådde PPT positivt førtds skolestart, ledsaget av sakkynndig anbefalt spesialundervisningsstillegg for å dekke den evnerikes «unike behov». Foreldrenes søknad om skolestart ble først avslått pga. denne koblingen. Etter

klage ble den senere innvilget lokalt, forutsatt at spesialundervisningsdelen ble fratakt!

Statens utdanningskontor i Oslo/Akershus har historisk ikke hatt klagesak i denne retning, men antar at evt. søknad om spesialundervisning for evnerike ikke vil få støtte derfra.

Blant behandlete klagesaker nasjonalt, - 91/92 (i alt 1192) og 92/93 (1423), utgjør behandling av førtidssøknader hhv. 35 og 23 saker, dvs. ca 2 %. Det er eneste klagefelt i tilbakegang antallsmessig, cit: «trolig fordi skolemodnetestning er mindre aktuelt enn tidligere, jfr. planene om senket skolestart».

7. «Forsterket» vanlig undervisning for evnerike?

På bakgrunn av ovenstående fattigdom i faglig arbeid på dette felt, fremmet jeg egen FOU-søknad i '94 om «Innledende kartlegging av evnerike barns opplærings situasjon, med vekt på lærernes identifisering og tilrettelegging». Tanken var å få vist fra dagens skolestueplan «hva lærer gjør, og hvilke virkninger/konsekvenser dette får». Dette for å verifisere populærutsegn om at «vi gir dem jo litt ekstra, da» og «de får jo med seg mer enn nok likevel».

Søknaden ble ikke innvilget. Begrunnelse: «temaet har ikke med spesialundervisning å gjøre». Det var for såvidt logisk nok. FOU-midlene «eies» av de nedlagte spesialskolers brukere. Men hvilken instans vil gi støtte til skoleforskning på §7.1-realtetler for evnerike ?? Hva er det praktiske innhold i begrepet 'forsterket' for denne gruppen ? Eller er det kanskje slik at heller ikke den ressursstyppen er tiltenkt ressursterte ?

8. Genier. Dispensasjon og foreldreaktivitet.

Evnerikgruppen er ganske stor. Definisjoner varierer fra klassisk 1 %, dvs. ca. 500 pr. årskull i Norge, via 5 % (Undheim op.cit) til 10 % (Hofseth op.cit). Genier og særbegavelser er en liten gruppe innen og på tvers av denne. Deres opplærings situasjon er knapt noe bedre. Men sosialt tolkes de mer ut fra en «sirkusfaktor», og kan delvis spares for de miljøsatte sperrer som møter de «vanlige evnerike».

Hvis en ser etter undergruppen «generelle skoletempo-genier» (mer enn 1 års oppflytning), oppdages det svært få, og de slippes ikke frem. En sentral kilde i KUD kan bare huske 2 dispensasjonssaker på 6 år, knyttet til søknad om *utskrivning* fra grunnskolen før gjennomførte 8 løpende år (§ 13.3); – og *derved* rett til videregående skoleutbud. Med elevkull 50g x 6år=300 000 tilsvaret N=2 en nåløyepromille på .006 i.

Foreldre med slike barn opplever liten sosial og systemisk interesse for problemet. Spesiell opplæring og oppvekststøtte til sterkt skjevuttruede barn innbyr til feiltrinn, og da er det lett å dømmes. Avisene kaster seg over slikt, typisk cit: «IQ-redaktør dummet seg ut». Internasjonalt finnes en rekke foreldregupperinger i sektoren, med varierende formål. Blaff i Norge er utdødd. Aktivitet forusetter enkeltpersoner som orker å ta itu med det ser-norske. En av de abdiserte i så måte er fortsatt villig til å informere om div. alternativer i USA, bla. sommerskole ved Johns Hopkins University i Baltimore. Interesserte kan kontakte Laila Mork, tlf. 22 14 54 28.

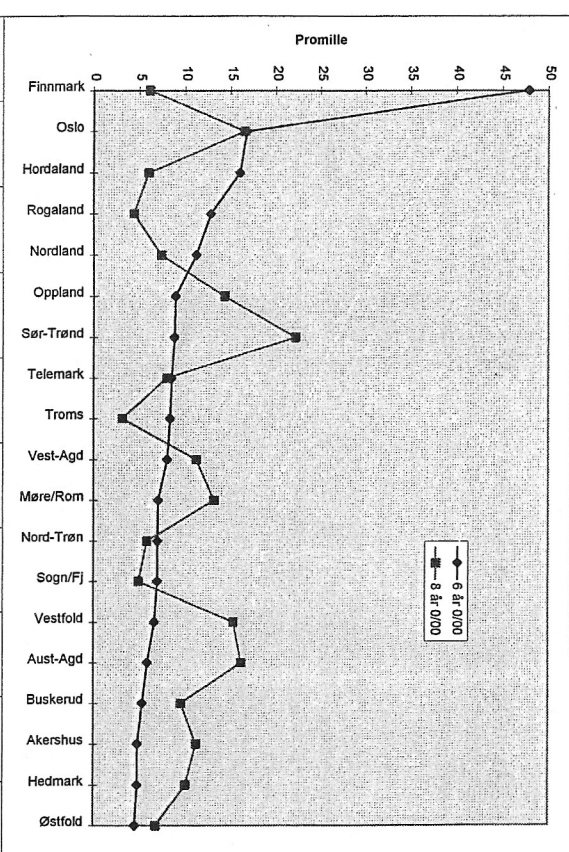
9. Varianter i skolestartalder

a) Underdrige de siste 17 år.

lepsykologisk praksis, anså vi som nevnt ovenfor 5-10 % elever pr. kull interessant for vurdering av evt. før-

6 AR OG 8 AR I 1. KL. 93/94.		FYLKE		6 år 0/00	8 år 0/00
FYLKESVARIASJONER.		6 år	8 år	1. kl.	Fylke
47	6	982	Finnmark	47,86151	6,10998
75	74	4464	Oslo	16,80108	16,57706
88	33	5476	Hordaland	16,07012	6,02697
64	22	4993	Rogaland	12,81795	4,406169
35	23	3112	Nordland	11,24679	7,390746
18	29	2019	Oppland	8,915305	14,36355
27	69	3061	Sør-Trønd	8,820647	22,21496
16	15	1673	Telemark	8,542445	8,008542
16	6	1912	Troms	8,368201	3,138075
15	21	1865	Vest-Agd	8,042895	11,26005
22	41	3113	Møre/Rom	7,067138	13,17058
12	10	1711	Nord-Trøn	7,013442	5,844535
10	7	1427	Sogn/Fj	7,007708	4,503596
17	39	2541	Vestfold	6,690279	15,34829
8	22	1354	Aust-Agd	5,908419	16,24815
14	25	2615	Buskerud	5,353728	9,560229
27	63	5606	Akershus	4,816268	11,23796
10	21	2079	Hedmark	4,810005	10,10101
12	18	2643	Østfold	4,540295	6,810443
533	543	52846	Sum		

6 AR OG 8 AR I 1. KL. 93/94. PROMILLE AV ÅRSKULL.

Gradvis reduksjon i under- og overdrige skolestartere.

tidts skolestart, og ca. 5 % for tilråding. Hofseths materiale (Bærum, 1963) og vårt eget (Nesodden '72) lå begge på 5 %; dvs. trolig noe høyere enn landsnitt den gang, pga. sosio-økonomisk skjevhet. Vurderingene bygget på enkelte uskrevene, ganske felles kriterier i tjenesten, men tok også betydelige relative hensyn. Og antallet varierte noe fra år til år lokalt og mellom kommuner, som det fortsatt gjør.

Det foreligger ikke landstatistikk for førtidsstart-prevalens gjennom tid. Old-timers i PPT husker praksis noe forskjellig. Jeg fikk derfor laget nedenstående materiale fra statistisk sentralbyrås database:

Det fremgår at førtidsgruppen (6 år) er halvert de siste 17 årene, fra 18 % (1168 elever) i 1977 til 10 % (509 elever) i 1993. Trolig var forutgående reduksjon tidlig i 70-årene minst like stor; men her er det komplisert å finne statistikk. Det kan nesten se ut som om også de siste 1 % vil forsvinne «av seg selv», før loven- dringen tretr i kraft i '97.

Fra 1992 har også GSI (Grunnskolens informasjonssystem) tall for dette. Telling pr. 1.9.93 viste 533 6-åringer i 1. klasse av kull 52.846, dvs. ca. 1 %. Det stemmer relativt godt med ovenstående, men det er verd å minne om at statistikk har feilmarginer.

Forklaringene er mange. Sosialmiljøkorrektivene har alltid vært sterke, og er kanskje økt. Janteloven virker. Gjennom 70-årene ble alminnelige skolenodehelsesundersøkelser i førskoledagsammenheng omtrent nedlagt. Det reduserte den alminneliggjorte testing, og gjør-

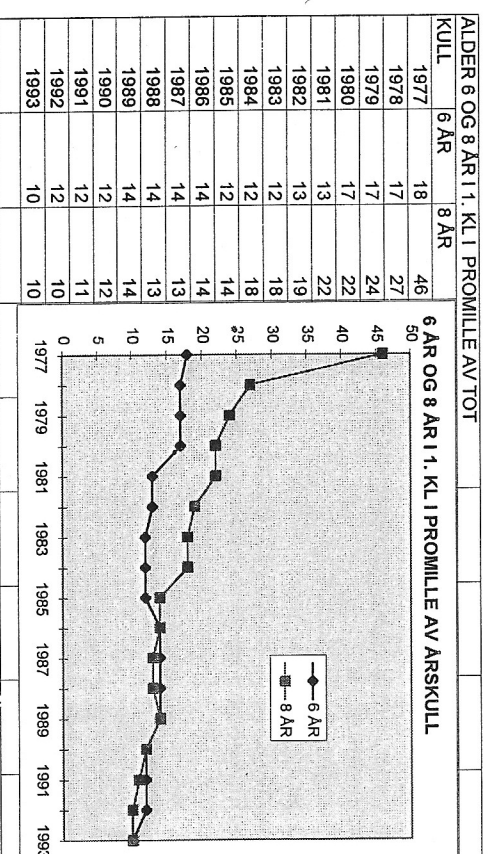
de det ennå mer spesielt for foreldre å melde sitt underårige barn. Utbygging av barnehager og førskoler forklarer noe av nedgangen i frekvens. Når den 'fremmelige' overhodet får en plass, slår nok mange usikre foreldre seg til ro med at det skal dekke stimuleringsbehovet. Førskolelærere flest har generelt vært lite positive til førtids skolestart, og dette er formidlet til foreldrene. Det er svært sjelden at barnehagens folk aktiverer forslag om å få underårige barn skolenodehestet. Dermed mangler en ønskelig *nøytral* og profesjonell prediagnostisk instans i denne sammenheng. Forslag blir opp til foreldrene, med tilhørende kulturavhengige skjevheter.

b) *Overårige* og «alternativ skolestart» er ikke tema i denne artikkelen. Men vi har inntegnet tidsutviklingskurven for gruppen 8 år også. Nedgående trend for denne er ommulig ennå sterkere. Det er interessant tatt i betraktning at denne aldersreguleringen ikke skal fjernes fra '97. Fenomenet fortjener analyse i særskilt undersøkelse. Men et fellestrekk blir at *sanlet tempodifferensiering* blir mindre i grunnskolen. Vi tar ikke den debatten her, men minner om at det ytterligere vil øke «utfordringene» til den vanlige lærer.

c) *Fylkesvariasjoner i førtids skolestart.*

Her illustrerer vi status quo fra GSI, telling 1.9.93. Fylkene med høyeste 6-års-hyppighet er oppført fra venstre.

Finnmark figurerer på topp i pro-mille førtidsstartere. Det har vært en stabil tendens i fylket de siste 7 år,

Avvikende skolestartaldre er ulik i fylkene.

selv om tallet for 93/94 er er uvanlig høyt. Her er varisjonsårsakene spesi- elle. For øvrig har 4 fylker over 10 % og 5 fylker under 6 % førtidsstart. Forskjellene reflekterer etter alt å dømme regionale differensieringskul- turer. Det er godt kjent fra spesialun- dervisningsfeltet. Vi har sett litt på *stabiliteten* i fylkesforskjellene. Den er gjennomgående god, i snitt ca. $r = .80$ gjennom årene. Så det finnes utvilsomt fortsatt stabile, ulike tradi- sjoner. Men de er kanskje ikke inter- essante lenger?

Fig. 2 viser at fylkestendensene slår noe ulikt ut for gruppen overår- ige; her er kriteriekulturene andre. Trolig er variasjonene større og kla- rest forankret i praksiskulturer på kommunenivå.

Løvenringene fra 1.1.97 vil følges tydeligst i regioner der førtidsstart fortsatt er mye brukt. Kanskje bør en vente et utspill fra de kanter: Oslo, sør-vest- og nordlige fylker ?. Fortsatt gjelder dette ca. 500 barn

pr. år, – som fra 97/98 ikke får justert sine skolefordringsbehov. Tenk om det vil gjelde ditt eget barn, kol- legal!

10. Trang utvei; oppflytting etter 07te

Fra 1.1.97 faller L § 13.2. siste ledd bort («..ta til..et år før når det innen 1. juli har fylt 6 år»). Det som da synes å bli stående, er F § 2.1.4. 2.ledd: «I særskilte tilfelle kan en elev etter søknad fra foreldrene flyt- tes opp et klassetrinn». Dette var tid- ligere *rektors* avgjørelse (etter utta- lelser). Ved K-tilpassing av lovene er styringen (uvisst av hvilken grunn, på tvers av økende delegering til rektor) igjen flyttet tilbake til K- nivå.

Oppflyttingsparagrafen har vært svært lite anvendt i 1-9.- løpet. Tall for dette er ikke umiddelbart tilgjeng- elig, – det vil kreve særskilt, tidkre- vende undersøkelse.. Det kan nok der til unntaksvis ha forkommet at

spesielle underårige («ulovlig» unge og «utlendinger») som ikke engang kunne vurderes for å begynne i 1.kl. har veniet, startet i 1.kl. formelt og så gått direkte til 2.kl.

Muligheten for 'underårighet' vil således fortsatt være tilstede. Men heretter vil de evnerike normalt starte i 01e/1.klasse satt opp med fast klassestruktur. Det vil legges velkjente, sterke sosiale tilhørighetsbindinger på valgfriheten; barn liker ikke forandringer, og slett ikke å forlate klassekamerater. Den evnerike vil i enna mindre grad stå fritt til å få relatert sin egenart i arbeidskraft og kontaktbehov til et mulig trinnavalg. I *praksis* vil dette *blokkere* de fleste initiativ fra foreldre eller fra en observant pedagog. Dette er allerede en realitet i kommuner som har alminnelig skoleorganisert 01e.

11. PPTs ansvar

PPTs spiskompetanse har i forunderlig liten grad satt sitt bumerke på norsk skoleutviklings struktur og føringer. Som noen historikere har

valgt å se oss; «vi har sortert når vi er bedt om å sortere», og «gjort vår plikt, i eget distrikt». Nå slutter vi vel da med «sortering» av evnerike, fordi *oppdraget* uteblir. Et stort PPT-flertall vil være lettet. Det er neppe overskudd til en debatt, sliktasjen i PPT er stor. Da går tjenesten ugjerne inn i et tema som uavvendelig vil havne i verdikryssild med primitiviserende avsporinger også i fagmiljøets rekker.

Selv har jeg stort sett latt argumentasjon ligge mellom linjene. Kanskje vil nye utviklingsfaser la en hundreårsbølge knuse vår tafathet ut fra nye verdikriterier og ny skolehistorievinkling. Min sannvitighet er lettet noe ved å gi dette bilde av et ansvarfelt, og ved å skape litt uro i evt. åpne kollegasinn. Deril inviterer jeg ganske upretensjøs *leserne* til å utfylle ovenstående med korrektiv, gode eksempler og henvisninger. Det kan sendes forf. c/o PPT Nesodden som «minibase 95». Er det tross alt litt liv i temaet, kan det inspirere til en oppfølgingsartikkel, «after the funeral».